

SŁUŻBA MJR. BOLESŁAWA MICHAŁA NIECZUI-OSTROWSKIEGO W INSPEKTORACIE ARMII KRAJOWEJ „MARIA” W LATACH 1943-1945

Agnieszka Wątor

Kolejny artykuł poświęcony osobie i działalności konspiracyjnej mjr. Bolesława Nieczui-Ostrowskiego dotyczy jego służby jako inspektora Inspektoratu AK Miechów krypt. „Maria” w latach 1943-1945¹.

W opracowaniu wykorzystano publikacje późniejszego gen. Nieczui-Ostrowskiego, w których przedstawił wydarzenia z czasów okupacji niemieckiej i działalności w Inspektoracie AK „Maria”². Przydatne okazały się także dzieła autorów, którzy poruszali tematykę związaną z osobą generała (Teodor Gąsiorowski³, Mariusz Jędrzejko⁴, Stanisław Piwowski⁵). Ponadto wykorzystano publikacje, omawiające operację „Burza” i sytuację na terenach wyzwolanych w tym czasie spod okupacji niemieckiej.

¹ Zob. A. Wątor, *Działalność konspiracyjna kpt. Bolesława Michała Nieczui-Ostrowskiego w latach 1939-1943*, „Sowiniec” 2014, nr 44, s. 27-49 (tam też podstawowa bibliografia, w tym źródła z IPN).

² B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Inspektorat AK „Maria” w walce. Z dziejów Inspektoratu Rejonowego „Miś”, „Michał”, „Maria” ZWZ-AK ziemi miechowskiej, olkuskiej i pińczowskiej*, t. 1: *Kryptonim „Miś” (1939-1942)*, Warszawa 1995; t. 2: *Kryptonim „Michał” – „Maria” (1943-VI.1944)*, cz. 1: *Komenda Inspektoratu, rozkazodawstwo, akcja scaleniowa oraz służby szczególnie ważne dla konspiracji*, Elbląg 2001; cz. 2: *Komenda Inspektoratu, komendy obwodów, podobwodów, placówek, akcje scaleniowe, powiększenie stanów konspiracyjno-bojowych, oddziały dyspozycyjne, dywersyjno-partyzanckie oraz ich działalność konspiracyjno-bojowa*, Elbląg 2007; idem, *Rzeczpospolita partyzancka. Inspektorat „Maria” w walce*, Warszawa 1991.

³ T. Gąsiorowski, *Sto lat generała „Nieczui”*, [w:] *Przeciw czerwonej dyktaturze*, red. F. Musiał, J. Szark, Kraków 2007, s. 23-28, *Z archiwów bezpieki. Nieznane karty PRL*, 7; T. Gąsiorowski, F. Musiał, *Sprawa pokazowego procesu 106 DP AK w dokumentach UB*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” R. 13, 2004, nr 22, s. 159-196.

⁴ *Gen. bryg. Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski*, [w:] *Generałowie i admirałowie III Rzeczypospolitej (1989-2002)*, red. M. Jędrzejko, M.L. Krogulski, M. Paszkowski, Warszawa 2002, s. 247-248.

⁵ S. Piwowski, *Niezwykłe życie generała brygady Bolesława Michała Nieczui-Ostrowskiego, pseudonim: „Bolko”, „Grzmot”, „Tysiąc”, „Michałowicz”*, „Informator Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej” R. 16, 2007, nr 3, s. 4-9; idem, *Niezwykłe życie Gen. Bolesława M. Nieczui-Ostrowskiego (pseud. „Bolko”, „Grzmot”, „Michałowicz”, „Tysiąc”)*, „Sowiniec” 2008, nr 32/33, s. 119-122.

Podstawowym i najważniejszym źródłem informacji były jednak materiały archiwalne, przechowywane w Instytucie Pamięci Narodowej w Warszawie i Krakowie. Stały one podstawą źródłową dla niniejszego opracowania. Archiwalia składają się z akt sporządzonych przez funkcjonariuszy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego podczas prowadzonego śledztwa, przesłuchań generała i żołnierzy jemu podległych oraz świadków, a także z dokumentów powstałych po procesie⁶.

W sierpniu 1943 r. dowódca Okręgu Kraków płk Józef Sychalski „Luty”, będąc w domu mjr. Bolesława Nieczui-Ostrowskiego, zaproponował mu objęcie stanowiska komendanta miasta Krakowa lub struktury konspiracyjnej w rejonie Miechowa. Major Ostrowski na tę propozycję odpowiedział przełożonemu: „Panie komendancie, jestem zwykłym żołnierzem i proszę mnie wyznaczyć tu albo tu”⁷. Zgodnie z tak wyrażoną wolą płk „Luty” mianował majora Komendantem Inspektoratu Rejonowego Armii Krajowej Miechów. Major Ostrowski objął tę funkcję 15 września 1943 r. Przez cały okres działalności w Inspektoracie posługiwał się pseudonimami: „Bolko”, „Michałowicz” i „Tysiąc”⁸.

Inspektorat Rejonowy ZWZ-AK Miechów wchodził w skład Okręgu ZWZ-AK Kraków i znajdował się na terenie należącym przed wojną do trzech powiatów: miechowskiego, olkuskiego i pińczowskiego, wchodzących w skład województwa kieleckiego. Na skutek zmian, wprowadzonych przez okupanta miasto Olkusz wraz z południowo-zachodnią częścią powiatu olkuskiego zostało włączone do Rzeszy. Pozostałe ziemie tych powiatów, o obszarze około 3000 km², zostały wcielone do Generalnego Gubernatorstwa. Północna część powiatu pińczowskiego wraz z Pińczowem została przyłączona do niemieckiego starostwa w Busku. Z części powiatów: olkuskiego i pińczowskiego oraz z powiatu miechowskiego stworzono starostwo Miechów z siedzibą w tym mieście⁹.

Inspektorat miał pełnić jedną z ważniejszych ról w razie wybuchu powstania. Najważniejszym zadaniem w takim wypadku było wspieranie Krakowa i okolic w walce z okupantem oraz współdziałanie z jednostkami krakowskimi w wyzwaniu miasta. We wrześniu 1943 r., gdy mjr Ostrowski przejmował inspektorat, był on słabo zorganizowany i zdekonspirowany przez liczne „wsypy”. Głównym zadaniem nowego inspektora było jak najszybsze zorganizowanie nowej sieci konspiracyjnej oraz „armii w liczbie co najmniej dziesięciu tysięcy ludzi i nie wdawanie się w niepotrzebne walki”¹⁰. Powstanie było planowane na drugą połowę 1944 r. Trudnością w osiągnięciu szybkiego stanu gotowości były krótki okres, duża dekonspiracja terenu, jak i słabe efekty pracy organizacyjnej¹¹. Pułkownik Sychalski zapewnił nowego inspektora o swej pomocy i zezwolił na zebranie ze sobą niektórych osób pracujących w konspiracyjnej produkcji

⁶ Z powodu długotrwałego remontu prowadzonego w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie-Rembertowie nie było możliwe przeprowadzenie kwerendy dokumentów znajdujących się w tymże archiwum.

⁷ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, PW Kr, Akta sprawy przeciwko Bolesławowi Nieczui-Ostrowskiemu i innym, s. 233.

⁸ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 18; S. Piwowarski, *Niezwykłe życie Gen. Bolesława M. Nieczui-Ostrowskiego...*, s. 120.

⁹ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 16; idem, *Inspektorat AK „Maria”...*, t. 2, cz. 1, s. 31-47.

¹⁰ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, WUSW Kr, Nieczuja-Ostrowski Bolesław i inni, s. 48.

¹¹ Ibidem.

uzbrojenia w Krakowie. Doradził mu również, aby stworzył specjalne grupy do walki z bandytyzmem i konfidentami, gdyż na obszarze tym znajdowały się, jak to sam określił: „elementy będące w kolizji z prawem”¹².

Przybywszy we wrześniu 1943 r. do inspektoratu, mjr Ostrowski spotkał się ze swoim poprzednikiem mjr. Aleksandrem Mikułą „Karolem”, który przekazał mu wszystkie obowiązki. Kapitan Leopold Bochnak „Piotr” – zastępca „Karola” oraz zastępca szefa wywiadu, zapoznał nowego inspektora z sytuacją panującą na podlegającym mu terenie. Komendant Ostrowski pozostawił kpt. Bochnaka na stanowiskach, jakie sprawował do tej pory. Swoim adiutantem mianował ppor. Edmunda Sienkowskiego „Pika”, po nim stanowisko to objął ppor. rez. Franciszek Gądek „Granit”, „Beton” i ppor. rez. Antoni Daroszewski „Stefan”¹³.

Na samym początku mjr „Bolko” stworzył plan działania, polegający na scaleniu wszystkich organizacji wojskowych podporządkowanych politycznie i ideologicznie rządowi polskiemu. Po zatwierdzeniu planu przez Komendę, nowy inspektor natychmiast rozpoczął realizację planu. Do oddziałów AK inspektoratu, inspektor „Bolko” wcielił żołnierzy z następujących organizacji wojskowych: Stronnictwa Narodowego (Narodowa Organizacja Wojskowa), Stronnictwa Ludowego (Bataliony Chłopskie – Chłostra), Polskiej Partii Socjalistycznej (Gwardia Ludowa „Wolność, Równość, Niepodległość”), Związku Harcerstwa Polskiego (Szare Szeregi), Związku Odrodzenia Rzeczypospolitej, Konfederacji Narodu, Organizacji Orła Białego, Polskiej Organizacji Powstańczej, Narodowych Sił Zbrojnych oraz z innych pomniejszych organizacji¹⁴. Od lipca 1943 r. do grudnia 1944 r. żołnierzy wcielonych do AK na terenie Inspektoratu Miechów było około 20 tysięcy, z czego największą liczbę osób przekazały BCh – około 10 tysięcy¹⁵.

Inspektor Ostrowski, aby zapewnić odpowiednie wyszkolenie nowym żołnierzom, powołał nowe kursy Szkoły Podchorążych i Szkoły Podoficerskiej Piechoty. Do końca 1944 r. przeprowadzono ponad 20 kursów podchorążych i około 60 podoficerskich. Absolwenci kursów podchorążych otrzymywali tytuł podchorążego w stopniu starszego strzelca lub kaprała. W podobny sposób awansowali podoficerowie. Szkolenia były prowadzone według wydawanych odpowiednich wytycznych, programów, materiałów do ćwiczeń, przedruków regulaminów, fotokopii map taktycznych itp.¹⁶ Wprowadzono także systematyczne szkolenia dla wszystkich żołnierzy. Prowadzili je przeszkoleni na specjalnych kursach dowódców cichociemni. Podczas tych zajęć wojskowi byli zaznajamiani z bronią: zrzutową, pochodzącą z produkcji konspiracyjnej i od okupanta. Często wykorzystywano w ramach szkolenia oddziały partyzanckie inspektoratu, Kedywu krakowskiego i innych oddziałów, które przez pewien czas przebywały na terenie inspektoratu. Za kursy odpowiedzialny był drugi zastępca inspektora „Bolka”, rtm. Józef Bokota „Malina”, a następnie rtm. Kazimierz Kierczyński „Kruk”¹⁷.

¹² IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 252.

¹³ Ibidem, s. 234; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 31.

¹⁴ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 19; idem, *Inspektorat AK „Maria”...*, t. 2, cz. 1, s. 37-41.

¹⁵ Idem, *Rzeczpospolita...*, s. 19; idem, *Inspektorat AK „Maria”...*, t. 2, cz. 1, s. 37-41; T. Gąsiorowski, *op. cit.*, s. 26.

¹⁶ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 25.

¹⁷ Ibidem, s. 25, 32.

Na skutek wcielenia tak dużej liczby nowych żołnierzy w szeregi AK, zaczęto formować nowe placówki, uzupełniano sztaby i powoływano nowych dowódców. Inspektor Nieczuja-Ostrowski „Bolko” zarządził także przeorganizowanie poszczególnych jednostek konspiracyjnych inspektoratu. Utworzono specjalne grupy kadrowe odpowiadające za poszczególne zadania. Nowy inspektor zmienił kryptonim Inspektoratu z „Miś” na „Michał”, a wiosną 1944 r. na „Maria”. Również kryptonimy jednostek konspiracyjnych uległy przemianowaniu. Obwody otrzymały następujące kryptonimy: Miechów – „Magdalena”, Olkusz – „Olga”, Pińczów – „Pelagia”. Nowym komendantem na Obwód Miechów został mianowany ppor. Stanisław Grabowski „Janusz”, od kwietnia do września 1944 r. funkcje tę pełnił por. rez. Piotr Sławoń „Swarożyc”, a następnie ppor. rez. Stanisław Paletko „Rzecki”. W Olkuszu do sierpnia 1944 r. komendantem był ppor. cz.w. Leonard Mleczek-Nowowiejski „Imielski”, a po nim ppor. rez. Stanisław Czech „Czarny”. W Obwodzie Pińczów pozostawiono dawnego komendanta kpt. Romana Zawarczyńskiego „Sewera”, a po nim kolejno stanowisko to obejmowali: ppor. rez. Jan Pszczoła „Janczar”, „Tarnawa” i ppor. rez. Jan Maniak „Mar”. Adiutantami komendantów zostali mianowani: kpr. pchor. Władysław Terlecki „Strzała”, ppor. rez. Franciszek Gądek „Granit”, „Beton” i ppor. rez. Jan Boniszewski „Bończa”¹⁸.

Inspektor Ostrowski, aby uzyskać większą sprawność organizacyjną oraz lepszą kontrolę nad całą pracą konspiracyjną, stworzył komendy podobwodów. Stanowiły one

Obwód Pińczów „Pelagia”:

I. Pińczów o kryptonimie „Pola”; dowódcą został ppor. rez. Aleksander Issa „Słoń”, a od stycznia 1944 r. kpt. Józef Dmowski „Nemo”.

II. Działoszyce o kryptonimie „Dusia”; komendant: plut. chor. rez. Stanisław Wójcik „Brzoza”.

III. Koszyce o kryptonimie „Kasia”; z ppor. rez. Stanisławem Padło „Nieborą” na czele.

W „Pelagii” oficerem dywersji był od 1942 r. plut. pchor. rez. Stanisław Wójcik „Brzoza”, a od wiosny 1944 r. ppor. rez. Kazimierz Przybysławski „Młot”¹⁹.

Funkcję szefa sabotażu, dywersji i partyzantki w sztabie inspektoratu mjr Nieczuja-Ostrowski powierzył ppor. rez. Stanisławowi Jazdowskiemu „Żbik”. Od wiosny 1944 r. stanowisko to przejął kpt. rez. cc. Antoni Iglewski „Ponar”, trzeci zastępca komendanta inspektoratu²⁰.

Przy placówkach, plutonach oraz drużynach działały oddziały dywersyjno-sabotażowe (ODS), które zwiększały się wraz z jednostkami terenowymi. Oprócz ODS powstały oddziały dywersyjno-partyzanckie (ODP), które działały tylko w czasie wykonywanego zadania. Istniały także bardzo nieliczne oddziały partyzanckie (OP), których liczba wzrosła dopiero na wiosnę 1944 r.²¹

Przy komendach obwodowych i podobwodowych najczęściej tworzone ODP i OP. Poprzez oficerów dywersji ze sztabów obwodowych oddziały te podlegały komendantom, którzy z kolei podlegali szefowi do spraw dywersji i partyzantki inspektoratu. Natomiast w okresie działalności inspektora Ostrowskiego oddziały partyzanckie podlegały bezpośrednio szefowi dywersji inspektoratu, a komendantom terenowym na prawach garnizonowych²².

Do oddziałów partyzanckich, które działały najczęściej w zgrupowaniach kilku drużyn i były najsilniejsze oraz najbardziej aktywne, należał OP „Skrzetuski” na czele z dowódcą por. Alojzym Dziurskim „Kmitą”. Od lipca 1944 r. stanowisko dowódcy objął ppor. rez. Stanisław Jazdowski „Żbik”. Oddział partyzancki „Skrzetuski” był pierwszym takim oddziałem utworzonym w Inspektoracie „Maria” na wiosnę 1944 r. Kolejnymi oddziałami były: OP „Babinicz”, dowódca: kpr. pchor. Juliusz Nowak „Babinicz”; OP „Jaksa”, dowódca: ppor. rez. Wojciech Majewski „Jaksa”; OP „Olgierd”, dowódca: por. rez. Józef Malara-Łucki „Olgierd”; OP „Bartosz Głowacki”, dowódca: ppor. rez. Tomasz Adrianowicz „Pazur”; OP „Trzaska”, dowódca: plut. rez. Jan Mołęda „Trzaska”. Do oddziałów dywersyjno-partyzanckich należały: ODP „Kłos”, którego dowódcą był kpr. pchor. cz.w. Jerzy Biechoński „Kłos”, oraz ODP „Sokół” na czele z dowódcą ppor. rez. Franciszkiem Pudo „Sokół”. Kolejnymi były: ODP „Boruta 22” na czele z ogn. Julianem Słupikiem „Borutą 22” i ODP „Lot”, którym dowodził plut. rez. Mieczysław Janiec „Lot”²³.

Oddziałom dywersyjnym nadano wspólny kryptonim „Dominika”, który był łączony z danym kryptonimem podobwodu, np. „Dominika-Kazia”, „Dominika-Żelcia” itd.

¹⁹ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 234; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 21-22.

²⁰ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 21, 32.

²¹ *Ibidem*, s. 21.

²² *Ibidem*, s. 21-22.

²³ *Ibidem*, s. 22-23.



Żołnierze oddziału „Olgierd”. Od lewej strony siedzą: „Zasaniec”, Józef Malara „Olgierd” i Julian Nowak „Babinicz”. Drugi od lewej klęczy Tadeusz Tochowicz „Dereń”

Połączony w ten sposób kryptonim oznaczał np. oddział dywersyjny Podobwodu Książ Wielki, oddział dywersyjny Podobwodu Olkusz²⁴.

Jak wspominał po latach mjr Ostrowski, już w połowie 1944 r. oddziały partyzanckie posiadały pełne uzbrojenie. Zdarzały się też przypadki, że niektóre z nich miały nadwyżkę uzbrojenia z trzydniowym zapasem amunicji. W poszczególnych jednostkach bojowych stan uzbrojenia systematycznie się zwiększał. Przyczyniły się do tego rzuty, organizowane akcje pozyskiwania broni poprzez zakupy u żołnierzy niemieckich i ich sprzymierzeńców, konspiracyjna produkcja oraz zdobywanie jej w otwartych walkach z wrogiem²⁵.

Inspektor „Bolko” doprowadził do rozbudowy sieci wywiadu i kontrwywiadu (W i KW/WKW), z uwzględnieniem placówek. Na początku szefem W i KW na szczęblu Inspektoratu był ppor. rez. Stanisław Głowacki „Zend”. Działał on w porozumieniu z pierwszym zastępcą inspektora mjr. „Piotrem”. Po akcji scalenia AK z oddziałami NOW, funkcję tę objął ppor. rez. Jerzy Kamiński „Wigura”²⁶. Na szczęblu inspektoratu jego najbliższymi współpracownikami byli podchorążowie: Stanisław Musiałek „Rafał”, Władysław Rynkowski „Michał”, Marian Topór „Opal”, Józef Śliwa „Józwa”, ppor. rez. Józef Raj „Burza” oraz st. sierż. Walery Kosołka „Dziarski” – stały informator,

²⁴ *Ibidem*, s. 23.

²⁵ *Ibidem*, s. 29.

²⁶ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 62; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 23.

który był tłumaczem w policji niemieckiej w Miechowie²⁷. Informacji do W i KW dostarczał także oddział „Kmity”. Dzięki wywiadowi „Kmity” jednostki wojskowe inspektoratu były niejednokrotnie ostrzegane o organizowanych przez Niemców pacyfikacjach wsi i obławach na partyzantów²⁸.

Na terenie Inspektoratu „Maria” działało także Biuro Informacji i Propagandy. Szeffem BIP inspektoratu został mianowany ppor. rez. Gądek „Granit”. W poszczególnych obwodach funkcję kierowników BIP sprawowali: w „Magdalenie” – Leopold Krzyk „Jeż”; w „Pelagii” – Jan Maniak „Mar”; w „Oldze” – Bronisław Szota „Olimp”²⁹.

Kierownikiem kolportażu w sztabie inspektoratu był Stanisław Fronczak „Lin”. Od 1939 r. na terenie inspektoratu wydawano takie czasopisma konspiracyjne jak: „Pobudka”, „W Szeregu”, „Znak”, „Sygnał”, „Biuletyn Informacyjny”. Od 1944 r. dołączono do nich kolejne. W Obwodzie Miechów rozprowadzano: pismo wojskowe „Powstaniec”, „Odwet”, „Brygadę”, „Szarżę” i „Czyn”. W Obwodzie Olkusz: „Zryw”, „Wici”, „Iskrę”. Natomiast w Obwodzie Pińczów: „Wiarus”, „Żołnierz Polski” i „Gniazdo Oporu”. Tygodniowy nakład tych pism wynosił od czterech do pięciu tysięcy egzemplarzy. Dodatkowo w ramach działalności sztabu inspektoratu wydawano „Wiadomości AK”, czasopismo o tematyce głównie wojskowej³⁰. Biuro Informacji i Propagandy posiadało własną siatkę wywiadowczą. Centrala dla kontaktów z KO znajdowała się w Krakowie przy ul. Mikołaja Reja 28, a jej komendantką była Julia Pająkowa „Halina”. We wsi Luborzyca u Józefa Wójcika „Cierniaka” znajdowała się skrzynka wewnętrzna o charakterze centralnym. Skrzynkę tę obsługiwała Aniela Wójcik „Hala”. Prasa przeważnie przewożona była w bańkach na mleko, które posiadały podwójne dno. W czasie, gdy nasiliły się walki z okupantem niemieckim, utworzono specjalne patrole propagandowe przy sztabach dywizji i brygadach oraz w pułkach. Były one wyposażone w aparaty fotograficzne i częściowo w aparaty filmowe³¹.

W 1943 r. Służba Ochrony Powstania została przemianowana na Wojskową Służbę Ochrony Powstania i powiększona o kolejne plutony, które składały się ze starszych roczników wojskowych. Tworzono je nie tylko przy komendach obwodów, ale i podobwodów. Inspektorem WSOP w sztabie Inspektoratu Miechów został mianowany por. rez. Tadeusz Mazurek „Czwałga”, „Tarnawa”. Pod koniec 1944 r. WOSP inspektoratu liczył dziesięć kompanii, które znajdowały się w podobwodach. Działały na tym terenie w plutonach. Wszystkie oddziały WOSP podlegały por. rez. Tadeuszowi Mazurkowi, będącemu inspektorem WOSP³².

Działająca już wcześniej służba kwatermistrzowska powołała sekcje: intendencką, zaopatrzenia materiałowego, uzbrojenia, warsztaty rusznikarskie remontujące posiadaną broń. Sekcja uzbrojenia działała już wcześniej i produkowała granaty oraz butelki zapalające. Wszystko to w ramach krakowskiej „Ubezpieczalni”. W celu zwiększenia uzbrojenia utworzono specjalne ekipy kolejowe, które napadały na transporty wojskowe

²⁷ Ibidem.

²⁸ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 236-249.

²⁹ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 25.

³⁰ Ibidem, s. 25.

³¹ Ibidem, s. 30.

³² IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 234; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 16-18, 21, 26-27; idem, *Inspektorat AK...*, t. 2, cz. 1, s. 36-37, 76-77, 84-108.

okupanta. W ten sposób zdobywano: broń, amunicję i sprzęt bojowy³³. Jesienią 1943 r. na stanowisko kwatermistrza inspektoratu mjr Ostrowski mianował swojego brata, ppor. cz.w. Zbigniewa Ostrowskiego pseud. „Zabój”. Nie tylko przy sztabach i jednostkach wojskowych działały służby kwatermistrzowskie. Na całym terenie inspektoratu utworzono podkwatermistrzostwa terytorialne. Ich zadaniem było zaopatrywanie oddziałów partyzanckich w żywność i inne środki materialne. W chwili wybuchu powstania miały również zaopatrywać jednostki walczące oraz zajmować się ewakuacją rannych, chowaniem zmarłych, sprzętem wojskowym itp. Komendy obwodów miały rozkaz, aby w razie powstania lub akcji o podobnym znaczeniu i zbliżania się linii frontu natychmiast przez swoje oddziały WOSP i przy współudziale Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa zabezpieczyć obiekty wojskowe, mosty, drogi, koleje, magazyny itp. Miało się to odbyć przez wystawianie posterunków i przeprowadzanie partoli wojskowo-policyjnych. Natomiast na tyłach wojsk walczących do ich obowiązku należało organizowanie ośrodków i punktów zaopatrzenia, które miały z kolei umożliwiać wyekwipowanie kwatermistrzowskich punktów aprowizacji walczących Wielkich Jednostek, jak i ewakuację rannych i sprzętu bojowego³⁴.

W ramach obwodów powołano obwodowe referaty wojskowe. Miały one na celu: opracowanie w powiatach powszechnej mobilizacji w razie powstania i uzupełnienie obsady etatów związanych z kwatermistrzostwem. Na terenie inspektoratu rozmieszczono sieć zrzutowisk, które przyjmowały broń, amunicję, pieniądze i skoczków z samolotów alianckich. Komendantem baz zrzutowych w inspektoracie był ppor. Jerzy Migas „Kruk III”. Podczas zrzutów obecny był delegat z Komendy Głównej lub Komendy Okręgu. Oddziały inspektoratu ochraniały i obsługiwały zrzutowiska³⁵.

Inspektor Nieczuja-Ostrowski przyczynił się także do rozbudowy służby zdrowia. Na stanowisko szefa sanitarnego inspektoratu został powołany mjr Wacław Jaros „Świt”. Major „Świt” stworzył nowe punkty sanitarne, które zostały włączone do siatki sanitarnej inspektoratu sekcji sanitarnych scalonych organizacji. Po scaleniu wojskowa służba sanitarna działała w prawie każdej wsi w inspektoracie. Punkty i patrole sanitarne zostały zorganizowane przez jednostki Wojskowej Służby Kobiet. Oddziały te składały się z plutonów, drużyn i patroli. Ich komendantki obwodowe były podporządkowane szefowi sanitarnemu inspektoratu i dywizji mjr. Wacławowi Jarosowi. Lekarze i ich personel pomocniczy przeprowadzał w tych jednostkach szkolenia sanitarne. Oprócz tego typu kursów prowadzone były również podstawowe szkolenia wojskowe. Oddziały WSK dokonywały zakupu leków i narzędzi chirurgicznych. Ponadto przygotowywały opatrunki, bandażę, nosze, apteczki i torby sanitarne. Sekcje gospodarcze WSK odpowiadały za szycie biało-czerwonych opasek z napisem: „WP”, furazerek, chlebaków itp. Szkolenia sanitarne organizowane były także przy wszystkich oddziałach bojowych, począwszy od kompanii wzwyż. Działały również patrole sanitarne, w batalionach i wzwyż powoływano lekarzy, a przy Wielkich Jednostkach szefów sanitarnych³⁶. Według relacji mjr. Ostrowskiego na terenie inspektoratu istniały szpitale powiatowe, ale nie zawsze było możliwe umieszczenie w nich rannych żołnierzy. Dlatego też przystąpiono do stworze-

³³ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 24.

³⁴ *Ibidem*, s. 28.

³⁵ *Ibidem*, s. 24.

³⁶ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 86; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 24, 29.

nia szpitali polowych. Planowano zorganizowanie ich w Wolbromiu, Pieskowej Skale, Proszowicach i Kazimierzy Wielkiej³⁷.

Inspektor Ostrowski zwiększył także komórki legalizacyjne, które świetnie fałszowały różnego rodzaju dokumenty używane przez okupanta. Przy fałszowaniu dokumentów posługiwano się oryginalnymi blankietami i pieczętkami. W ich zdobywaniu w szczególności pomagał Roman Nowak „Nina”, organista Franciszek Grzebieluch „Organ”, księży z poszczególnych parafii, w szczególności kapelani wojskowi, oraz polscy urzędnicy ze starostwa niemieckiego w Miechowie. W ramach inspektoratu zorganizowano pomoc dla osób wysiedlonych, rodzin żołnierzy poległych, chorych, aresztowanych i ukrywających się³⁸.

Inspektor Ostrowski wspólnie z ks. Wacławem Jabłonką „Wilkiem” i ks. Wacławem Radoszem pseud. „Chętym” rozbudowali służbę duszpasterską na terenie Inspektoratu AK „Maria”. Swoim zasięgiem objęła ona: sztab, obwody, szpitale oraz w późniejszym czasie pułki i bataliony. Naczelnym kapłanem inspektoratu został mianowany ks. Jabłonka, a jego zastępcą ks. Radosz³⁹. Duszpasterstwo Inspektoratu „Maria” podlegało dziekanowi Komendy Okręgu, ks. ppłk. Józefowi Zatorze-Przytockiemu pseud. „Czeremosz”⁴⁰, a następnie dziekanowi Komendy Obszaru ks. gen. Piotrowi Niezgodzie pseud. „Buk”⁴¹.

Podstawę dowodzenia i działalności całej konspiracji stanowili łącznicy wszystkich szczebli dowodzenia. Liczyli oni kilkuset żołnierzy; funkcję łączników bardzo często pełnili kobiety, nieletni chłopcy i dziewczęta⁴².

Według relacji mjr. Ostrowskiego, zgodnie z radą komendanta Spychalskiego, powołał on specjalne grupy do walki z bandytyzmem i konfidentami. Grupy te miały chronić ludność mieszkającą na terenie inspektoratu i zapobiegać wszelkim trudnościom w pracy konspiracyjnej AK. Jesienią 1943 r. do sztabu inspektoratu dotarło polecenie od szefa Komendy Głównej oraz Okręgu, aby każdy dowódca wydał stosowne rozkazy dotyczące walki z bandytyzmem, z uwzględnieniem likwidowania osób złapanych na gorącym uczynku. Major „Bolko” wydał takie rozkazy i uwzględnił w nich odsyłanie w niektórych przypadkach do sądów, a młodych chłopców karanie chłostą i wypuszczanie wolno. Inspektor rozkazał również likwidować bandy, które prowadziły „wywrotową działalność wywołującą chaos” na terenie Inspektoratu AK „Maria”. Utrudniały one pracę żołnierzom AK. Świadczą o tym takie wypadki jak: napady na łączników, gońców i zabieranie im dokumentów, rozkazów, podszywanie się pod żołnierzy AK i innych organizacji bojowych. Na skutek tej działalności Niemcy przeszukiwali dokładniej teren inspektoratu. Z tego powodu wielu żołnierzy wpadło w czasie akcji bądź zostało zdekonspirowanych. Według relacji mjr. Ostrowskiego osoby zatrzymane przez AK, jeśli

³⁷ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 29-30.

³⁸ *Ibidem*, s. 24.

³⁹ *Ibidem*, s. 26.

⁴⁰ W 1942 r. z inicjatywy metropolity krakowskiego księcia abp. Adama Stefana Sapiehy ks. płk dr Józef Zator-Przytocki został dziekanem Okręgu Krakowskiego ZWZ-AK. Księdzu kapłanowi „Czeremoszowi” podlegało osiem inspektoratów AK: Kraków, Nowy Sącz, Tarnów, Jasło, Przemyśl, Rzeszów, Miechów i Kolbuszowa. Zob. S. Cenckiewicz, *Zator-Przytocki Józef (1912-1978), kapłan diecezji gdańskiej*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1, red. nauk. J. Mysior, Warszawa 2002, s. 322-326.

⁴¹ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 26.

⁴² *Ibidem*, s. 30.

udowodniły swoją przynależność do: AL., PPR lub GL zostawały, po wcześniejszym porozumieniu się, przekazywane swoim dowódcom. Likwidowano tylko osoby złapane na gorącym uczynku lub te, które nie chciały się wylegitymować. Przez cały czas walki z bandami nie zdarzyło się, aby dowódcy z AL czy GL upominali się o uwolnienie swoich żołnierzy⁴³.

24 marca 1944 r. w Krakowie aresztowano dowódcę Okręgu Kraków płk. Józefa Spychalskiego. Nowo mianowanym Komendantem Okręgu Kraków AK został Edward Godlewski „Garda”⁴⁴. Z pomocą gen. bryg. Stanisława Rostworowskiego pseud. „Odra”⁴⁵ płk „Garda” przygotowywał Okręg do akcji o kryptonimie „Burza”, w której to sprawie, już 20 listopada 1943 r., Komendant Komendy Głównej AK wydał specjalny rozkaz⁴⁶.

W ramach planu „Burza”, w maju 1944 r., inspektor Nieczuja-Ostrowski otrzymał rozkaz od nowego dowódcy Okręgu Kraków powołania 106 Dywizji Piechoty Armii Krajowej Ziemi Miechowskiej, Olkuskiej i Pińczowskiej o kryptonimie „Dom”⁴⁷. Jednostka ta powstała na miejscu dotychczasowych obwodów, podobwodów i placówek działających w Inspektoracie. Oprócz 106 DP AK na terenie Inspektoratu Miechów formowano Krakowską Brygadę Kawalerii Zmotoryzowanej AK o kryptonimie „Bank”. Obie nowo zorganizowane jednostki nazywano Wielkimi Jednostkami – WJ⁴⁸.

⁴³ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 252-253.

⁴⁴ Płk Edward Godlewski „Garda”, „Izabela”, ur. 1895 r. Od 1915 r. służył w armii rosyjskiej, a od 1918 r. w 4 Dywizji Strzelców. W WP od 1919 r.; od 1930 r. pełnił funkcję dowódcy 20 pułku ułanów; od 1936 r. dowódca 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich. Od 1939 r. działał w konspiracji; od 1940 r. inspektor Komendy Głównej ZWZ-AK; od jesieni 1942 r. do lutego 1944 r. pełnił funkcję komendanta Obszaru Białostok. Od kwietnia do lipca 1944 r. i od sierpnia 1944 r. Komendant Okręgu Kraków AK, jednocześnie dowódca Grupy Operacyjnej „Kraków” AK. Został aresztowany 19 X 1944 r. koło Kielc. Był więziony na Montelupich w Krakowie, a następnie w obozach koncentracyjnych Gross-Rosen i Mauthausen, gdzie zmarł w maju 1945 r. Zob. A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939-1944*, przedm. A. Gieysztor, t. 1, Warszawa 1987, s. 413.

⁴⁵ Generał brygady Stanisław Rostworowski „Prawdź”, „Odra”, ur. 19 XII 1888 r. w Krakowie. Oficer armii austriackiej, a następnie Legionów Polskich. W okresie międzywojennym był m.in. szefem sztabu w naczelnym dowództwie III powstania śląskiego oraz dowódcą 22 p. uł. W 1935 r. przeszedł w stan spoczynku. W 1939 r. zmobilizowany, brał udział w kampanii wrześniowej jako szef sztabu odcinka „Wschód”, w obronie Warszawy. Do 1940 r. był szefem bez łączności z krajem w Bukareszcie i w Budapeszcie. W 1941 r. przedostał się do kraju i pracował w sztabie KG na stanowisku szefa Biura Inspektoratów KG AK. Od 28 VII 1944 r. do 11 VIII 1944 r. pełnił funkcję komendanta Okręgu Kraków. Aresztowany przez Gestapo 11 VIII 1944 r. pod fałszywym imieniem i nazwiskiem: Jan Kowalski. W czasie brutalnego śledztwa został zakatowany. Dokładna data śmierci nie jest znana, przyjmuje się, że było to 11 lub 12 VIII 1944 r. Zob. K. Pluta-Czachowski, *Generał „Odra”. Rzec o gen. bryg. dr. Stanisławie Rostworowskim (1888-1944)*, Warszawa 2001, *Żołnierze II Rzeczypospolitej*, t. 3; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 250-251; G. Mazur, *Okręg Kraków, [w:] Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*, red. K. Komorowski, Warszawa 2002, s. 380.

⁴⁶ Więcej na ten temat: C. Brzoza, *Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej (1918-1945)*, Kraków 2003, s. 374-387, *Wielka Historia Polski*, t. 9; G. Mazur, *op. cit.*, s. 380; *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. 3, red. H. Czarnocka, Londyn 1976, s. 210-213.

⁴⁷ IPN Kr, sygn. 075/16, t. 2, cz. 2, KWMO Kr, AK 106 Dywizja „Tysiąca” pod dowództwem „Bolko” krypt. „Omega”, s. 304.

⁴⁸ Ibidem, s. 273; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 235; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 26-27; T. Gąsiorowski, F. Musiał, *op. cit.*, s. 162.



Kpt. Antoni Iglewski „Ponar” przyjmuje meldunek od podkomendnego – okolice Sancygniowa, lato 1944

106 Dywizja Piechoty AK już w czerwcu 1944 r. składała się z trzech pułków piechoty: 112 pp Ziemi Miechowskiej o kryptonimie „Mleczarnia”, na czele z dowódcą kpt. Kamilem Gudowskim „Makiem”; 116 pp Ziemi Olkuskiej, krypt. „Winiarnia”, na czele z kpt. Janem Kałymonem „Teofilem” i 120 pp Ziemi Pińczowskiej, krypt. „Kawiarnia”, którego dowódcą był kpt. Roman Zwarczyński „Sewer”⁴⁹. Dodatkowo w skład dywizji włączono: Batalion Sztabowy, krypt. „Namiot”, dowódca – por. rez. Piotr Sławoń „Swarożyc”; Dywizjon Kawalerii Dywizyjnej 3 p. uł., krypt. „Kwiaciarnia”, dowódca – por. Kazimierz Kierczyński „Kruk”; Samodzielny Batalion Partyzancki, krypt. „Suszarnia”, dowódca – kpt. Antoni Iglewski „Ponar”. Oprócz nich w skład weszły dwie kompanie łączności liniowej, kompania radiowa, kompania pionierów i pluton żandarmerii polowej. Z końcem 1944 r. dywizję wzmocnił rezerwowy pułk AK-BCh, pod dowództwem rtm. Kazimierza Czarneka „Konara”, a następnie rtm. Wiesława Żakowskiego pseud. „Zagraja”⁵⁰.

Niezwyczajnie ważną rolę i znaczenie w historii działalności Inspektoratu AK „Maria” i 106 DP AK ma czas trwania „Kazimiersko-Proszowickiej Rzeczypospolitej Partyzanckiej”, zwanej przez innych także „Rzeczypospolitą Partyzancką” lub „Republiką Pińczowską”⁵¹. Okres jej istnienia charakteryzował się przede wszystkim szczególną

⁴⁹ IPN Kr, sygn. 075/16, t. 2, cz. 2, s. 273; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 26.

⁵⁰ IPN Kr, sygn. 075/16, t. 2, cz. 2, s. 273; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 26.

⁵¹ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 33; T. Strzembosz, *Małe, wolne ojczyzny – tereny wyzwolone przez AK w latach 1943-1944*, [w:] *Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*, red. K. Komorowski, Warszawa 2002, s. 514-516; T. Gąsiorowski, *op. cit.*, s. 27-28; C. Brzoza, *op. cit.*, s. 379.

aktywnością bojową oddziałów wszystkich jednostek inspektoratu. Była ostatnim najbardziej wysuniętym na zachód fragmentem letniej „Burzy” w 1944 r. Na jej powstanie miała wpływ ofensywa sowiecka, tzw. operacja lwowsko-sandomierska 1 Frontu Ukraińskiego⁵². We wspomnieniach mjr. Ostrowskiego czytamy, że „Rzeczpospolita Partyzancka” istniała od 20 lipca do 10 sierpnia 1944 r. i swoim zasięgiem obejmowała obszar powiatu pińczowskiego i wschodniej części powiatu miechowskiego, czyli ponad 1000 km². Nazwa wyzwolonego terenu wywodzi się od centralnej osi dowodzenia i łączności konspiracyjnej, która się tam znajdowała. W okolicach Kazimierzy Wielkiej mieścił się punkt dowodzenia 120 pp AK i Komendy Obwodu AK Pińczów. Dzięki centralnemu położeniu miejscowość ta zyskała miano stolicy „małej, wolnej ojczyzny” całego wyzwolonego obszaru. Natomiast w Proszowicach i ich okolicy znajdował się punkt dowodzenia inspektoratu, a przez pewien czas w pobliskiej Koniuszy swoje miejsce postoju miał dowódca dywizji oraz oddziały dywersyjno-partyzanckie komendy podobwołu Proszowice. Oddziały te stanowiły ochronę sztabu i uczestniczyły w wielu akcjach ochraniających „Rzeczpospolitą Partyzancką”⁵³. Łączność konspiracyjna na wyzwolonym terenie była możliwa dzięki działalności pocztowców zorganizowanych w ramach Polskiego Zarządu Poczty i Telekomunikacji. Organizatorem i kierownikiem zarządu został ppor. rez. Mieczysław Kaczmarski „Ryś II”, były naczelnik Obwodu Poczтового w Radomiu. Siedziba zarządu mieściła się w Koszycach⁵⁴. Miejsce postoju dowództwa w okresie wzmożonej działalności konspiracyjnej zostało oparte na trzech stałych punktach łączności. Do pierwszego z nich należały zabudowania kpr. cz.w. Bartłomieja Mazepy „Bieglego” i Jana Gądka „Władka” w Wielmoży. Żona „Betona”, Maria Gądek „Gwiazdka”, była komendantką i łączniczką tego punktu. „Biegly” pełnił funkcję głównego łącznika dla odbioru poczty pomiędzy inspektorem a okręgiem. Kolejny punkt łączności mieścił się w Koniuszy, w zabudowaniach urzędu tamtejszej gminy oraz w mieszkaniu sekretarza ppor. cz.w. Romana Nowaka pseud. „Nina” i jego żony Marty Nowak pseud. „Alda”. Funkcje komendantki i głównej łączniczki w tym punkcie pełniła „Alda”. Ostatnim, trzecim punktem łączności były Proszowice. Poza punktami zorganizowanymi przy komendzie podobwołu uruchomiono punkt kontaktowy inspektora w lokalu Rady Głównej Opiekuńczej (RGO), a kierownikiem mianowano ppor. cz.w. Bogusława Majewskiego pseud. „Czajka”⁵⁵.

Z meldunku sytuacyjnego nr 2 inspektora „Tysiąca” z 27 lipca 1944 r. oraz z pozostałych raportów do dowódcy Okręgu Kraków dowiadujemy się o sytuacji, jaka miała miejsce na terenie inspektoratu AK „Maria” w dniach od 20 do 27 lipca 1944 r. W tym czasie oddziały inspektoratu przeprowadziły liczne kontrakcje przeciwko niemieckiemu okupantowi. Było to możliwe, ponieważ wojsko niemieckie zaczęło stopniowo wycofywać się z okupowanych terenów pod naciskiem stale przesuwającej się ofensywy sowieckiej⁵⁶. Dzięki działaniom poszczególnych oddziałów AK teren powiatu pińczowskiego i wschodniej części powiatu miechowskiego został wyzwolony spod działań i władzy okupanta⁵⁷. W trakcie przeprowadzonych akcji wzięto do niewoli jeńców, zabito kilku

⁵² IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 236; T. Strzembosz, *op. cit.*, s. 514.

⁵³ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 34.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 30.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 236.

⁵⁷ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 52.

oficerów, podoficerów SS i żandarmerii, policjantów i Ukraińców oraz zarekwirowano broń. Wszystko to przy niewielkich stratach własnych. Inspektor „Tysiąc” wspomina również o akcjach sabotażowo-dywersyjnych. Jedną z nich miała miejsce w pobliżu Batowic, gdzie doprowadzono do zderzenia dwóch pociągów, w wyniku czego ruch na trasie kolejowej Kraków–Warszawa został zahamowany na kilka dni. Zniszczono również przewożony w wagonach sprzęt okupanta. W okolicach Kozłowa żołnierze AK wysadzili nieprzyjacielski samolot w trakcie jego lądowania⁵⁸.

W dniu 23 lipca 1944 r. mjr Ostrowski zmobilizował sztab 106 DP. Pierwszą kwaterę bojową inspektoratu i dywizji ulokowano w Koniuszy, niedaleko Proszowic. Sztab został zakwaterowany w siedzibie miejscowej gminy, na południowo-wschodnim skraju wsi, ale pracowano głównie w mieszkaniu państwa Romana i Marty Nowaków⁵⁹. W siedzibie gminy pracowano po godzinach urzędowania, przy szczelnie zasłoniętych oknach. Obok inspektora Ostrowskiego w kwaterze dowodzenia najczęściej byli obecni: jego zastępca „Piotr”, adiutant ppor. rez. „Stefan”, kwatermistrz ppor. cz.w. „Zabój”, szef WKW ppor. rez. „Wigura” oraz szef propagandy ppor. rez. „Granit” i szef uzbrojenia ppor. rez. „Beton”. Ponadto przez cały czas przy dowódcy znajdowało się kilku gońców i łączników oraz oficer do zleceń specjalnych ppor. cz.w. „Nina” i w początkowym okresie szef kancelarii sztabu szer. Helena Miska „Halina”. Przed wsią rozmieszczono specjalnych obserwatorów oraz placówki wydzielone z oddziału dywersyjnego Podobwodu Proszowice. Za ochronę kwatery dowództwa odpowiadał oddział dowodzony przez kpr. pchor. „Kłosa”, szefa OD Podobwodu Proszowice „Pela”. Najważniejsze kierunki były obsadzone placówkami z bronią maszynową, a w centralnym miejscu umieszczono pluton pogotowia. We wszystkich pobliskich wsiach rozmieszczono posterunki alarmowe, które informowały o pojawieniu się oddziałów niemieckich, ich liczbie i kierunku, w jakim zmierzają. Informacji dostarczała również siatka kontrwywiadu. Cały ten teren był starannie zamaskowany, tak aby nie wzbudzać podejrzeń wroga⁶⁰. Tego samego dnia, tj. 23 lipca, inspektor „Tysiąc” zarządził przeszkolenie dowódców drużyn, plutonów i kompanii. Szkolenia te miały dotyczyć posługiwania się zdobyczą bronią oraz pochodzącą ze rzutów, jak również taktyki walki w warunkach powstańczych. Zorganizowanie i prowadzenie kursu powierzono por. Wiesławowi Żakowskiemu „Zagrajowi”. Kurs zorganizowano w Lesie Chroberskim koło Zagajów Dębiańskich. Rozpoczęto go 24 lipca uroczystą mszą świętą, której przewodniczył ks. Stanisław Ziółkowski. Został on mianowany kapelanem kursu i prowadził pogadanki wychowawcze. Nauki o broni, ministerstwie i saperce prowadził ppor. Franciszek Kozłowski „Brzoza II”. Z taktyką ogólną, działaniami dywersyjnymi i taktyką małych oddziałów partyzanckich zapoznawał por. „Zagraj”. Strzelec z cenzusem Henryk Sokołowski „Skiba” odpowiadał za zaznajomienie kursantów z historią wojen, regulaminem służby wewnętrznej i sprawami kwatermistrzowskim. Zajęcia rozpoczęto 25 lipca w godzinach rannych⁶¹.

24 lipca mjr Ostrowski nakazał wstrzymanie akcji mobilizacyjnej na terenie Miechowa, Słomnik i Wolbromia, z uwzględnieniem trasy północno-południowej i wschodnio-zachodniej. Obawiał się zbyt wczesnego wywołania powstania i kontrakcji sił

⁵⁸ *Ibidem*, s. 51.

⁵⁹ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 235; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 88-89.

⁶⁰ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 88-89.

⁶¹ *Ibidem*, s. 89-90, 103.



Mjr Bolesław Nieczuja-Ostrowski „Tysiąc”,
d-ca 106 DP AK (z prawej) i kpt. Antoni
Iglewski „Ponar”, d-ca Samodzielnego
Batalionu Partyzanckiego „Suszarnia” – okolice
Sancygniowa, lato 1944

niemieckich. Równolegle z wydaniem dyspozycji o wstrzymaniu akcji, do inspektora przyszło zarządzenie z KG AK⁶². Komendant Okręgu Kraków AK 24 lipca wydał rozkaz szczegółowy nr 3, a 25 lipca załącznik do tego polecenia. Dokumenty te nakazywały zarządzenie „stanu czujności” w całym Inspektoracie „Maria” i przystąpienie do akcji „Burza”. Rozkaz brzmiał: „Zarządzenie wykonajcie w sposób najbardziej tajny, aby nie spowodować przez to przeciwalkcji niemieckiej. Zarządzenie stanu czujności nie może w żadnym wypadku osłabić gotowości do wykonania zarządzonej «Burzy»”⁶³. Ponadto plan przewidywał, że po 14 dniach „stanu czujności” ma zostać wprowadzony „stan pogotowia”. Natomiast w drugą noc od jego wprowadzenia ma być ogłoszona godzina „W”, czyli zbrojne wystąpienie sił inspektoratu. Miano przystąpić do realizacji zadań: „A” – powstanie lub „B” – „Burza” albo przeprowadzić łącznie oba zadania⁶⁴. Inspektor „Tysiąc” zgodnie z tym zarządzeniem wydał odpowiednie rozporządzenie. Nastąpiła częściowa mobilizacja sztabów i pocztów wojskowych oraz dowódców. Przystąpiono do przysposobienia broni, wzmocnienia środków łączności, nasłuchów radiowych oraz odpraw dowódców na wszystkich szczeblach dowodzenia.

Rejonowe oddziały dywersyjno-partyzanckie i oddziały dyspozycyjne zostały tak przegrupowane, aby w jak najlepszy sposób osłaniać sztaby, magazyny broni i zaopatrzenia polowego oraz wykonywać inne czynności mobilizacyjne. Miały również na uwadze bezpieczeństwo ludności cywilnej i jej obronę w razie jakiegokolwiek zagrożenia ze strony okupanta⁶⁵.

Granice „Rzeczypospolitej Partyzanckiej” ustabilizowały się w dniach od 24 do 27 lipca 1944 r. Najważniejsze miejscowości wchodzące w jej skład to: Brzesko Nowe, Proszowice, Kazimierza Wielka, Książ Wielki i Pińczów⁶⁶. Południowa część powiatu pińczowskiego została opanowana przez AK i BCh, na północy dominowały oddzia-

⁶² IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 235-236.

⁶³ Ibidem; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 96; G. Mazur, *op. cit.*, s. 382.

⁶⁴ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 235; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 97.

⁶⁵ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 235; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 96.

⁶⁶ T. Strzembosz, *op. cit.*, s. 514.



Oficerowie 106 DP AK w czasie mszy Św., odprawianej przez kapelana dywizji ks. Wacława Radosza „Chętnego”. Od lewej: Mjr Bolesław Nieczuja-Ostrowski” „Tysiąc”, kpt. Antoni Iglewski „Ponar”, NN i kpt. Kamil Gudowski „Mak” – okolice Sancygniowa 1944

ły AL. Pomimo nieporozumień ugrupowaniom tym udało się wspólnymi siłami odeprzeć działania niemieckie, które rozpoczęły się już 27 lipca. Jedynym miastem w tym czasie, którego nie udało się obronić przed żołnierzami Wehrmachtu był Pińczów. 30 lipca do miasta wkroczył niemiecki batalion wsparty samochodami pancernymi. Od tej chwili okupant nie prowadził żadnych działań bojowych przeciwko żołnierzom inspektoratu. W tym też dniu, tj. 30 lipca 1944 r., w wyniku przekroczenia Wisły przez czołgi sowieckie powstał przyczółek sandomierski. Działania te dały początek akcji „Burza” na terenie Inspektoratu Miechowskiego AK Okręgu Krakowskiego⁶⁷. Z relacji mjr. Ostrowskiego dowiadujemy się, że 31 lipca w sztabie inspektoratu i dywizji, który znajdował się w Koniuszy, niespodziewanie zjawił się kpt. Jan Panczakiewicz „Skała” wraz z dowódcą Grupy Operacyjnej „Kraków” gen. Rostworowskim „Odrą”, który funkcję tę pełnił od 28 lipca do 11 sierpnia 1944 r. Generał był świadkiem, jak mjr Nieczuja-Ostrowski, podczas rozmowy telefonicznej z dowódcą garnizonu Proszowice, wydaje rozkazy związane z obroną przed zbliżającymi się oddziałami wroga. Gdy inspektor odłożył słuchawkę, podszedł do niego kpt. „Skała” i przedstawił mu dowódcę GO „Kraków”. Generał „Odra” uściśkał dłoń oficerowi i mianował go dowódcą 106 DP AK. Funkcję tę major pełnił do czasu rozwiązania AK. Generał przyznał się, że w czasie drogi miał jeszcze wątpliwość co do słuszności swojej decyzji. Obawiał się, że jako młody sztabowiec mjr Ostrowski może nie sprostać nowym obowiązkom i zadaniom. Jednakże wszystkie obawy zniknęły w chwili, gdy zobaczył, jak ten wydawał rozkazy dowódcy

⁶⁷ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 246-247; T. Strzembosz, *op. cit.*, s. 515.

garnizonu Proszowice⁶⁸. Natychmiast po nominacji na dowódcę mjr „Tysiąc” powołał skład sztabu 106 DP. Składał się on z następujących osób: zastępcą dowódcy został mjr Leopold Bochnak „Piotr”, szefem sztabu kpt. Kazimierz Tomczyk „Lubicz”, pierwszym oficerem sztabu mianowano rtm. Wiesława Żakowskiego „Zagraja”, a adiutantem ppor. rez. Antoniego Daroszewskiego „Stefana”. Kapelanem 106 DP został mianowany ks. Wacław Radosza „Chętny”⁶⁹.

Z relacji mjr. Ostrowskiego wynika, że 1 sierpnia 1944 r. wydał pierwsze rozkazy dla 106 DP AK kryptonim „Dom”. W związku z pełnioną nadal funkcją inspektora AK „Maria” wszystkie rozkazy dla 106 DP dotyczyły także całego inspektoratu, Krakowskiej Brygady Kawalerii Zmotoryzowanej oraz komend poszczególnych obwodów terenowych⁷⁰. Pierwszy rozkaz dotyczył bieżących spraw organizacyjnych, pochwał i pierwszych awansów nadanych przez samego dowódcę dywizji. Ich wydanie przez mjr. Ostrowskiego było możliwe, ponieważ z racji nowo sprawowanej funkcji przysługiwało mu prawo awansowania wszystkich podoficerów. Jako inspektor mógł tylko przekazywać swoje propozycje odnośnie do awansów wszystkich stopni do Komendy Okręgu. Dowódca wydał także rozkaz operacyjny, którym potwierdził już wcześniej wydane dyspozycje ustne na odprawach dowódców. W instrukcji określono zadania inspektoratu w wypadku przystąpienia do powstania lub „Burzy” oraz zachowanie oddziałów Inspektoratu „Maria” po zwycięstwie i wkroczeniu wojsk sowieckich na teren im podległy⁷¹.

Niemiecki okupant już w pierwszych dniach sierpnia przystąpił do kontrakcji. Oddziały „Rzeczypospolitej Partyzanckiej” znajdujące się niedaleko przyczółka sandomierskiego utrudniały mu działania. Pomimo wyzwolenia się spod niemieckiej władzy, „Republice Pińczowskiej” groziło połączenie się z frontem sowieckim. Pierwsze czołgi 1 Frontu Ukraińskiego dotarły do Wiślicy i Nowego Korczyna już 2 sierpnia, a 3 sierpnia do Buska. Mimo tych dokonań front sowiecki wstrzymał się z dalszymi działaniami i przyczółek sandomierski przestał się powiększać. Hitlerowskie jednostki wykorzystały tę sytuację i przeszły do kontrataku⁷². Rankiem 5 sierpnia dokonały uderzenia na Skalbierz, który znajdował się w centralnej części „Rzeczypospolitej Partyzanckiej”. Pomimo oporu, jaki stawiał 20-osobowy oddział Kedywu AK, miasto zostało zdobyte przez okupanta. W dość szybkim czasie zorganizowano oddziały partyzanckie i dwa czołgi sowieckie, które przeprowadziły szturm na Skalbierz. Niestety zanim ponownie odzyskano miasto Niemcy zdążyli dokonać masowego mordu, zabijając około stu osób. Wiadomość o tym zdarzeniu dotarła do mjr. Ostrowskiego następnego dnia, a w późniejszych dniach została potwierdzona w meldunkach od wywiadu Obwodu „Pelagia”⁷³. Akcja przeprowadzona przez jednostki Wehrmachtu zapoczątkowała wzmożony nacisk na oddziały inspektoratu i obrońców wyzwolonego terenu. W tym samym dniu, tj.

⁶⁸ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 48; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 235; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 250-251; T. Gąsiorowski, *op. cit.*, s. 26; T. Gąsiorowski, F. Musiał, *op. cit.*, s. 160.

⁶⁹ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 78; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 27.

⁷⁰ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 258.

⁷¹ *Ibidem*, s. 259-260.

⁷² T. Strzembosz, *op. cit.*, s. 515-516. Więcej na temat operacji lwowsko-sandomierskiej i ofensywy wojsk sowieckich w 1944 r. zob. *Wielkie wojny XX wieku (1914-1945)*, red. nauk. M. Zgórniak, Warszawa 2006, s. 745-757, *Wielka historia świata*, t. 11.

⁷³ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 241; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 287-336, 356; T. Strzembosz, *op. cit.*, s. 515.

5 sierpnia, inspektor „Tysiąc” przeniósł miejsce dowodzenia do Zielenic, które były oddalone o około 20 km od Koniuszy i znajdowały się w równej odległości od Miechowa i Proszowic. Nowa kwatery mieściła się w domu państwa Strużyńskich. Ubezpieczały ją dwie kompanie dywersyjno-partyzanckie: miechowska pod dowództwem por. „Grota” i proszowicka na czele z dowódcą kpr. pchor. cz.w. „Kłosem”⁷⁴. W niedzielę 6 sierpnia rano wszyscy żołnierze, którzy nie pełnili w tym czasie służby, udali się do kościoła na poranną mszę świętą sprawowaną przez ks. Wacława Radosza „Chętnego”. W mszy żołnierskiej uczestniczyli także licznie zgromadzeni mieszkańcy Zielenic⁷⁵. W tym samym dniu, tj. 6 sierpnia, jednostki Wehrmachtu zajęły Kazimierz Wielką, a w następnych dniach oddziały niemieckie wkraczały do kolejnych wsi i miasteczek. W godzinach wieczornych 8 sierpnia inspektor „Tysiąc” zarządził alarm i przeniesienie dowództwa do lasu Dziewięcioły. Decyzja ta była spowodowana pojawieniem się niemieckich czołgów i wozów pancernych na szosie Kraków–Miechów. Dowódca obawiał się o bezpieczeństwo mieszkańców Zielenic i pobliskich wsi⁷⁶. Po nocnej ewakuacji 9 sierpnia przed południem na miejsce biwaku przybył wraz ze swoim kilkusobowym sztabem płk Godlewski „Garda”. Jako miejsce swojego zakwaterowania wybrali jeden z domków we wsi Dziewięcioły. Inspektor Ostrowski po zameldowaniu się u przełożonego otrzymał informację, że czas pogotowia ma trwać nadal, pomimo przełożenia godziny „W” na czas bliżej nieokreślony⁷⁷. 10 sierpnia 1944 r. meldunki przychodzące do sztabu informowały o przerwanej ofensywie sowieckiej, o walkach o przyczółki na Wiśle i rosnącej z każdą chwilą przewagą niemieckiego okupanta. Pod naporem działań nieprzyjaciela oddziały inspektoratu musiały ponownie przejść do stanu konspiracji. W ten sposób chciano uniknąć niepotrzebnych strat żołnierzy, jak również strat uzbrojenia i sprzętu bojowego. Przystąpiono do reorganizacji całej sieci konspiracyjno-bojowej w celu dalszej walki. 10 sierpnia 1944 r. „Rzeczpospolita Partyzancka” przestała istnieć, a Niemcom udało się ponownie przejąć pełną władzę nad tym terenem⁷⁸.

Jeszcze przed upadkiem „Rzeczpospolitej Partyzanckiej” komendant „Garda” wydał 26 lipca 1944 r. rozkaz szczegółowy nr 4. Zawierał on wytyczne odnoszące się do odtwarzania sił zbrojnych (OSZ). Według tego rozkazu po opanowaniu danego terenu miano przystąpić do odtworzenia przedwojennych Wielkich Jednostek. Zgodnie z założeniami tego planu 10 sierpnia 1944 r. w Okręgu Kraków utworzono trzy Grupy Operacyjne. Pierwszą z nich była Grupa Operacyjnej (GO) „Kraków”, której dowódcą był płk Edward Godlewski „Garda”. Funkcję tę płk Godlewski pełnił od 24 lipca do 20 października 1944 r. Po nim stanowisko dowódcy GO objął ppłk Roman Dzierżanowski „Roman”⁷⁹. W skład GO „Kraków” wchodziła: 6 DP AK Kraków, na czele z dowódcą ppłk dypl. Wojciechem Waydą pseud. „Odwet”; Samodzielny Batalion Partyzancki „Skała” pod dowództwem mjr. Jana Panczakiewicza pseud. „Skała” oraz 106 DP AK i KBKZ⁸⁰. Jej zadanie polegało na przejściu terenów wchodzących w skład inspektoratów Kraków i Tarnów. W miejscach postoju sztabu 106 DP AK znajdował się ścisły

⁷⁴ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 238; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 347.

⁷⁵ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 355-357.

⁷⁶ IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 238; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 379-381.

⁷⁷ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 383-387.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 392; T. Strzembosz, *op. cit.*, s. 515.

⁷⁹ G. Mazur, *op. cit.*, s. 380.

⁸⁰ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 27; G. Mazur, *op. cit.*, s. 380.

sztab GO „Kraków” na czele z dowódcą płk Edwardem Godlewskim. Przy sztabie GO pracowały szyfrantki, które służyły swoją pomocą przy korespondencji radiowej. Radiostacja GO była pod ochroną oddziałów partyzanckich dywizji i stale zmieniała swoje miejsce postoju i pracy. Dużą rolę w łączności wewnętrznej odegrały centrale łączności pocztowej i kolejowej, w których większość stanowili konspiracyjni żołnierze i polscy kolejarze⁸¹. Drugą była Grupa Operacyjna „Rzeszów” pod dowództwem płk. Kazimierza Putka „Zwornego”. Ostatnia, trzecia to Grupa Operacyjna „Śląsk Cieszyński” na czele z gen. Brunonem Olbrychtem „Olzą”⁸². Każda jednostka wchodząca w skład poszczególnych trzech GO miała podlegać bezpośrednio rozkazom Komendy Głównej.

W kolejnych dniach żołnierze AK uczestniczyli w dalszych szkoleniach. Oficerowie i ich pomocnicy zapoznawali się z nowymi funkcjami. Dowództwo starało się zabezpieczyć w jak najlepszy sposób wsie i ludność, która jawnie ich wspierała w czasie istnienia „Rzeczypospolitej Partyzanckiej”⁸³.

15 sierpnia inspektor Ostrowski odbył naradę z dowódcą GO, płk. „Gardą”, w czasie której postanowiono o natychmiastowym przeniesieniu sztabu na teren Lasów Sancygniowskich. Decyzja ta była spowodowana obawą dekonspiracji. Właścicielami lasów, jak i Sancygniowa, była rodzina Deskurów. Od lata 1944 r. ich majątek stał się pierwszym i najważniejszym źródłem zaopatrzenia w podstawowe artykuły oraz środki transportu dla żołnierzy 106 DP⁸⁴.

Nocą z 15 na 16 sierpnia pod eskortą oddziałów bojowych rozpoczęło się przenoszenie sztabu w rejon Lasów Sancygniowskich. Cała kolumna marszowa ze sztabem znalazła się na miejscu 17 sierpnia rano. Sztab z dowódcą zakwaterował się w leśniczówce niedaleko folwarku Knyszyn, a oddziały partyzanckie w lesie. 25 sierpnia 1944 r. między godziną 13:00 a 14:00 niemieckie jednostki lotnicze zbombardowały doszczętnie folwark. Następnego dnia Niemcy aresztowali trzy osoby, w tym dwóch krewnych właściciela Sancygniowa: Jana i Andrzeja Deskurów. Żołnierze AK wydostali zatrzymanych dzięki przeprowadzonej z okupantem wymianie jeńców⁸⁵.

Z rozkazu inspektora Nieczui-Ostrowskiego w czasie wolnym od walk z nieprzyjacielem żołnierze AK uczestniczyli w szkoleniach przeprowadzanych w warunkach polowych. Dowódcy poszczególnych jednostek pracowali nad dyscypliną podopiecznych. Wzbogacano wiedzę dowódców i żołnierzy oraz pogłębiano sprawności bojowe⁸⁶.

Zgodnie z częścią I rozkazu dziennego „Domu” nr 15 z 20 sierpnia 1944 r. komendanci komend obwodów z Miechowa i Olkusza zostali przeniesieni do sztabu dywizji. Na ich miejsce wyznaczono oficerów, którzy rekrutowali się z byłych oddziałów BCh. Natomiast w osobnym rozkazie mianowano por. rez. „Janczara” na komendanta Obwodu Pińczów. Zmiany te miały na celu ułatwienie kontaktów komend obwodowych AK z poszczególnymi komórkami konspiracyjnymi Delegatury Rządu, które były roz-

⁸¹ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 30-31.

⁸² Szerzej na ten temat zob. G. Mazur, *op. cit.*, s. 380-412.

⁸³ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 392-408.

⁸⁴ L. Ślaski, B. Thugutt, *Majątki powiatu pińczowskiego i ich właściciele w latach II wojny światowej*, [w:] *Ziemiaństwo polskie 1920-1945. Zbiór prac o dziejach warstwy i ludzi*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1988, s. 178-179.

⁸⁵ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 408-409, 419; L. Ślaski, B. Thugutt, *op. cit.*, s. 179, 187.

⁸⁶ B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 407, 425.

mieszczono na całym terenie Inspektoratu „Maria”, oraz z organizacjami Stronnictwa Ludowego. Starano się również w ten sposób zapobiegać wszelkim zatargom z SL, jakie miały miejsce w tym czasie. W kolejnych miesiącach żołnierze inspektoratu działali w konspiracji, nadal utrudniając działania niemieckiemu okupantowi. Stopniowo także, zgodnie z rozkazami z KG, zaczęto likwidować poszczególne oddziały, gromadzić i ukrywać broń⁸⁷.

W grudniu 1944 r. mjr „Tysiąc” otrzymał od Komendanta Okręgu płk. Przemysława Nakoniecznikoffa-Klukowskiego „Kruka II”⁸⁸ pisemny rozkaz rozwiązania wszystkich oddziałów AK i „zamelinowania” broni⁸⁹. Rozkaz ten przekazał dowódcom: „Makowi”, „Teofilowi”, „Sewerowi”, „Konarowi”, „Ponarowi”, „Swarożycowi” i „Dzikowi”⁹⁰. Każdy z nich wtajemniczył w tę akcję trzy zaufane sobie osoby. Ich zadaniem było ukrycie broni. Po wykonaniu polecenia każdy z dowódców przedstawił „Tysięcowi” na piśmie wykaz zaszyfrowanych melin. Za sporządzenie spisu wszystkich melin i przesłanie ich wykazu do Komendy Okręgu odpowiedzialny był Mleczek-Nowowiejski „Imielski”. Odpis ze spisu melin został także złożony do archiwum sztabu. Akcja ukrywania broni trwała do połowy stycznia 1945 r., wykonywały ją poszczególne plutony, drużyny i niekiedy kompanie z rozkazu dowódcy⁹¹.

⁸⁷ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 50; B.M. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita...*, s. 435-442.

⁸⁸ Pułkownik Przemysław Nakoniecznikoff-Klukowski „Kruk II”, ur. 13 VI 1896 r. w Tbilisi. Od 1913 r. należał do polskiego konspiracyjnego Związku Strzeleckiego w Tbilisi. W latach 1915-1917 służył w armii rosyjskiej, walcząc w I wojnie światowej na froncie kaukaskim i perskim. Po rewolucji bolszewickiej 1917 r. wstąpił do Polskiej Brygady na Kaukazie, a następnie w Polskiej Organizacji Wojskowej. Brał udział w wojnie polsko-ukraińskiej i polsko-bolszewickiej, służył w tym czasie w 28 Pułku Strzelców Kaniowskich. W latach 1936-1939 był zastępcą dowódcy Brygady „Podole” Korpusu Ochrony Pogranicza. Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. dowodził 163 Pułkiem Piechoty, a następnie 36 Dywizją Piechoty. Przez Węgry przedostał się na Bliski Wschód, gdzie wstąpił do Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich. W latach 1940-1942 był dowódcą Batalionu Oficerskiego i Batalionu Ćwiczebnego tej jednostki. Po utworzeniu w maju 1942 r. 3 Dywizji Strzelców Karpackich został mianowany dowódcą 9 batalionu 3 Brygady i 2 Brygady, z którą znalazł się w składzie II Korpusu Polskiego. Po przybyciu II Korpusu do Włoch zgłosił się do pracy konspiracyjnej w kraju, przeszedł szkolenie „cichociemnych” i złożył przysięgę na Rotę Armii Krajowej. 21 IX 1944 r. przybył na ziemię okupowanej Polski. 28 X 1944 r. został wyznaczony przez dowódcę Armii Krajowej gen. bryg. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka” na komendanta Okręgu Krakowskiego „Okopy”. Przez pięć i pół miesiąca dowodził tym Okręgiem, który był podzielony aż do połowy stycznia 1945 r. na dwie strefy: niemiecką z Krakowem i sowiecką z Rzeszowem. Wydał rozkaz o rozwiązaniu Armii Krajowej w Okręgu „Okopy” i do 20 IV 1945 r. regulował wszystkie sprawy konspiracji, pozostając w stałej łączności ze sztabem Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. 20 IV został aresztowany przez sowiecki kontrwywiad wojskowy Smiersz wraz z grupą najbliższych oficerów swojego sztabu. Wywieziony do Związku Sowieckiego przebywał tam w więzieniach i łagrach równe 10 lat. Do Polski powrócił w 1955 r. i po dwóch latach adaptowania się do nowych warunków zmarł 17 VIII 1957 r. w Krakowie. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie, skąd przewieziono go do Lubaczowa. Zob. S. Piwowarski, *Ostatni komendant Okręgu Krakowskiego Armii Krajowej pułkownik Przemysław Nakoniecznikoff-Klukowski (1896-1957), pseud. „Kruk II” – „Garda” – „Czarny”* (1974), „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Miasta Krakowa” 2005, z. 23, s. 123-148.

⁸⁹ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 52; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 7, WUSW Kr, Nieczuja-Ostrowski Bolesław i inni, s. 94.

⁹⁰ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 52; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 7, s. 94.

⁹¹ Ibidem.

W styczniu 1945 r. mjr Nieczuja-Ostrowski „Tysiąc” przyjechał do Krakowa i zamieszkał z rodziną w dawnym mieszkaniu przy ul. Kordeckiego 8/10⁹². Według relacji majora kilka dni po przyjeździe nawiązał on kontakt pocztą korespondencyjną z dowódcą Okręgu Kraków „Krukiem II”. Mężczyźni spotkali się w jednym z punktów kontaktowych znajdujących się w domu przy ul. Senackiej, w pobliżu więzienia św. Michała. Major Ostrowski zdał relacje z przeprowadzonej akcji rozwiązania oddziałów AK i „zamelinowania” broni. Została także poruszona kwestia odprawy dla żołnierzy. W tej sprawie „Kruk II” osobiście skontaktował „Tysiąca” ze skarbnikiem okręgu. Major Ostrowski spotkał się ze skarbnikiem dwa razy, daty spotkań są nie znane. Po raz pierwszy na ul. Poselskiej i otrzymał 600 000 zł odprawy dla żołnierzy i 200 dolarów odprawy dla siebie. Drugi raz mężczyźni spotkali się na plantach, wtedy major otrzymał 700 000 zł⁹³. Major Ostrowski rozproszdził otrzymane pieniądze pomiędzy wszystkich żołnierzy. Kolejne spotkanie inspektora z dowódcą Komendy Okręgu odbyło się przy ul. Senatorskiej. Według Nieczui-Ostrowskiego miało to miejsce tydzień po spotkaniu na plantach ze skarbnikiem. Major przedstawił sytuację, jaka panowała na terenie Inspektoratu AK „Maria”. Poinformował także o donosach członków PPR na żołnierzy AK i osoby, które im pomagały. Skutkiem tego były aresztowania i zabójstwa żołnierzy AK. Informacje te uzyskał od swoich podopiecznych: „Betona”, „Imielskiego” i „Zagraja”, którzy przybyli do Krakowa w celu ukrycia się przed nowymi władzami⁹⁴. Komendant rozkazał utworzenie organizacji „Samoobrona”. Jej zadaniem miało być odstraszenie PPR-owców, którzy donosili na osoby działające lub wspierające AK. Miano upominać i stosować karę chłosty, zabroniono likwidowania takich osób. W skład tej organizacji mieli wchodzić zaufani oficerowie i podoficerowie, dobrze zorganizowani i zasłużeni w AK. Według relacji mjr. Ostrowskiego po spotkaniu z przełożonym udał się do swojego mieszkania przy ul. Kordeckiego 8 i tam sporządził rozkaz powołania „Samoobrony”. Jednakże pomimo jego wystosowania i przesłania go za pośrednictwem łączników do oficerów AK, major nie otrzymał żadnego potwierdzenia od dowódców o utworzeniu organizacji⁹⁵.

Z końcem lutego 1945 r. na plantach w pobliżu Wawelu odbyło się kolejne spotkanie mjr. Nieczui-Ostrowskiego z komendantem Okręgu oraz szefem sztabu Janem Lasotą „Przyzbą”⁹⁶. Podczas spotkania doszło do ostrej wymiany zdań. Dowódca „Kruk

⁹² IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 50, 52, 64.

⁹³ Ibidem, s. 64.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem, s. 57, 61; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 18, WUSW Kr, Nieczuja-Ostrowski Bolesław i inni, s. 74-75.

⁹⁶ Podpułkownik Jan Kanty Lasota (1899-1950) „Kanty”, „Jan Kanty”, „Pan Jan”, „Przyzba”, całe swe życie poświęcił sprawom ojczyzny, służąc od najwcześniejszych lat w skautingu i Legionach Polskich, a po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. w szeregach wskrzeszonego Wojska Polskiego. Początkowo wypełniał obowiązki w pociągach pancernych, następnie w jednostkach piechoty, potem w Korpusie Ochrony Pogranicza i ostatecznie funkcję komendanta lokalnego Legii Akademickiej w Lublinie. Kampanię wrześniową 1939 r. odbył w szeregach 93 pp jako dowódca II batalionu na terenie Lubelszczyzny. Prosto z pól bitewnych przystąpił w Lublinie do współtworzenia Organizacji Orla Białego i Służby Zwycięstwu Polski. Od początku 1940 r. działał w konspiracji krakowskiej. W utworzonym Związku Walki Zbrojnej pełnił różne ważne funkcje w wywiadzie Obszaru Nr IV i Okręgu Krakowskim; od 1941 r. był szefem Oddziału II sztabu komendy Okręgu, na tym polu odniósł wiele sukcesów. W 1943 r. został mianowany zastępcą komendanta i szefem sztabu komendy Okręgu Krakowskiego AK. Funkcję tę sprawował do aresztowania przez sowieckie organy bezpie-

II” rozkazał przenieść broń z dotychczasowych melin, gdyż część została już zarekwirowana przez nowe władze. Major Ostrowski nie zgodził się na zmianę miejsca przechowywania broni, ponieważ na terenie inspektoratu panował chaos i przeprowadzenie takiej akcji groziło całkowitą dekonspiracją. Po tym spotkaniu inspektor „Tysiąc” więcej się już nie widział z płk. „Krukiem II”⁹⁷. Z końcem kwietnia lub na początku maja 1945 r. przypadkowo spotkał się w pobliżu kościoła Dominikanów z „Przyzbą”. Od niego dowiedział się, że 20 kwietnia sowiecki kontrwywiad aresztował komendanta i zarekwirował znalezione u niego w mieszkaniu przy ul. św. Gertrudy dwa miliony dolarów⁹⁸.

Ze wspomnień majora dowiadujemy się, że otrzymał on propozycję od przypadkowo spotkanego mężczyzny wstąpienia do tworzącej się organizacji, na której czele miał stać płk Jan Rzepecki⁹⁹. Major Ostrowski stanowczo odmówił wstąpienia do tejże organizacji. Powiedział: „[...] nie chcę być «Napoleonem», nie będę konspirował przeciwko Polsce”¹⁰⁰.

W maju 1945 r. mjr Nieczuja-Ostrowski spotkał się przy wylocie Plant Dietlowskich nad Wisłą z Edwardem Kleszczyński „Dzikiem” i z nieustalonym skoczkiem w randze kapitana – prawdopodobnie zastępcą „Ponara”. Obaj mężczyźni poinformowali przełożonego, że wyjeżdżają za granicę. Dowódca wręczył im meldunek sytuacyjny dotyczący Inspektoratu AK „Maria”. Raport zawierał informacje o stanie osobowym oraz przybliżonym stanie broni. Major „Tysiąc” prosił w nim także o instrukcje w sprawie dalszych działań oraz o pieniądze. Odpowiedź i nowe wytyczne miał mu przekazać „Dzik” w ciągu trzech miesięcy. Niestety do ponownego spotkania nigdy nie doszło¹⁰¹.

Major Bolesław Nieczuja-Ostrowski zakończył działania wojenne w stopniu podpułkownika ze starszeństwem z 11 listopada 1944 r. Ponadto za dowodzenie dywizją został odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy¹⁰².

Zamieszczone w tekście fotografie pochodzą ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, gdzie zdeponowana jest spuścizna gen. Bolesława Nieczui-Ostrowskiego „Tysiąca”, przekazana tam na prze-

czeństwa 18 IV 1945 r. Wywieziony do Moskwy, skazany na osiem lat więzienia. Zmarł w Karagandzie 18 V 1950 r. W kraju pozostała żona Michalina, która aż do śmierci w 1986 r. była strażnikiem pamięci o swym mężu. Zdaniem badaczy dziejów sił zbrojnych w kraju ppłk Jan Kanty Lasota należał do czołowych postaci konspiracyjnego wojska. Był odznaczony Orderem Wojennym Virtuti Militari V klasy. Zob. S. Piwowarski, *Płk Jan Kanty Lasota – wybitna postać krakowskiej konspiracji wojskowej* (1974), „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Miasta Krakowa” 2006, z. 24, s. 131-150.

⁹⁷ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 65.; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 18, s. 74-75.

⁹⁸ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 65.

⁹⁹ Płk dypl. Jan Rzepecki „Białynia”, „Burmistrz”, „Ożóg”, „Prezes”, „Rejent”, „Sędzia”, „Ślusarczyk” i „Wolski” (1899-1983), żołnierz LP, oficer WP, w czasie drugiej wojny światowej m.in. oficer Oddziału VI (Biura Propagandy i Informacji) KG ZWZ-AK, po powstaniu Warszawskim w niewoli niemieckiej, do sierpnia 1945 r. Delegat Sił Zbrojnych na Kraj, od września 1945 r. prezes Zarządu Głównego Zrzeszenia WiN, aresztowany przez UB ujawnił organizację i swoich podkomendnych, przyczyniając się do wielu następnych zatrzymań i represji. Zob. A.K. Kunert, *Słownik kadry dowódczej Armii Krajowej*, [w:] *Armia Krajowa. Szkice z dziejów Sił Zbrojnych Polskiego Państwa Podziemnego*, red. K. Komorowski, Warszawa 1999, s. 386.

¹⁰⁰ IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 50, 65.

¹⁰¹ Ibidem, s. 66.

¹⁰² S. Piwowarski, *Niezwykłe życie Gen. Bolesława M. Nieczui-Ostrowskiego...*, s. 120; *Gen. bryg. Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski*, s. 248.

łomie lat 2014/2015. Kolekcja zawiera korespondencję, dokumenty oraz fotografie z okresu działalności 106 DP AK, a także materiały dotyczące jego działalności kombatanckiej, społecznej i religijnej.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Instytut Pamięci Narodowej w Krakowie:

Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Krakowie, AK 106 Dywizja „Tysiąca” pod dowództwem „Bolko” krypt. „Omega”, sygn. 075/16, t. 1-3, cz. 1-3.

Prokuratura Wojewódzka w Krakowie, Akta sprawy przeciwko Bolesławowi Nieczui-Ostrowskiemu i innym, sygn. 452/2, t. 1.

Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Nieczuja-Ostrowski Bolesław i inni, sygn. 07/2366, t. 1-18.

Źródła drukowane:

Nieczuja-Ostrowski Bolesław Michał, *Rzeczpospolita partyzancka. Inspektorat „Maria” w walce*, Warszawa 1991.

Nieczuja-Ostrowski Bolesław Michał, *Inspektorat AK „Maria” w walce. Z dziejów Inspektoratu Rejonowego „Miś”, „Michał”, „Maria” ZWZ-AK ziemi miechowskiej, olkuskiej i pińczowskiej*, t. 1: *Kryptonim „Miś” (1939-1942)*, Warszawa 1995.

Nieczuja-Ostrowski Bolesław Michał, *Inspektorat AK „Maria” w walce. Z dziejów Inspektoratu Rejonowego „Miś”, „Michał”, „Maria” ZWZ-AK ziemi miechowskiej, olkuskiej i pińczowskiej*, t. 2: *Kryptonim „Michał” – „Maria” (1943-VI.1944)*, cz. 1: *Komenda Inspektoratu, rozkazodawstwo, akcja scaleniowa oraz służby szczególnie ważne dla konspiracji*, Elbląg 2001.

Nieczuja-Ostrowski Bolesław Michał, *Inspektorat AK „Maria” w walce. Z dziejów Inspektoratu Rejonowego „Miś”, „Michał”, „Maria” ZWZ-AK ziemi miechowskiej, olkuskiej i pińczowskiej*, t. 2: *Kryptonim „Michał” – „Maria” (1943-VI.1944)*, cz. 2: *Komenda Inspektoratu, komendy obwodów, podobwodów, placówek, akcje scaleniowe, powiększenie stanów konspiracyjno-bojowych, oddziały dyspozycyjne, dywersyjno-partyzanckie oraz ich działalność konspiracyjno-bojowa*, Elbląg 2007.

Opracowania:

Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945, t. 3, red. H. Czarnocka, Londyn 1976.

Brzoza Czesław, *Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej (1918-1945)*, Kraków 2003, *Wielka Historia Polski*, t. 9.

Cenckiewicz Sławomir, *Zator-Przytocki Józef (1912-1978), kapłan diecezji gdańskiej*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 1, red. J. Myszor, Warszawa 2002, s. 322-326.

Gąsiorowski Teodor, *Sto lat generała „Nieczui”*, [w:] *Przeciw czerwonej dyktaturze*, red. F. Musiał, J. Szarek, Kraków 2007, s. 23-28, *Z archiwum bezpieki. Nieznane karty PRL*, 7.

Gąsiorowski Teodor, Musiał Filip, *Sprawa pokazowego procesu 106 DP AK w dokumentach UB*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” R. 13, 2004, nr 22, s. 159-196.

Gen. bryg. Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski, [w:] *Generałowie i admirałowie III Rzeczypospolitej (1989-2002)*, red. M. Jędrzejko, M.L. Krogulski, M. Paszkowski, Warszawa 2002, s. 247.

Kunert Andrzej Krzysztof, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939-1944*, t. 1, przedm. A. Gieysztor, Warszawa 1987.

Kunert Andrzej Krzysztof, *Słownik kadry dowódczej Armii Krajowej*, [w:] *Armia Krajowa: szkice z dziejów Sił Zbrojnych Polskiego Państwa Podziemnego*, red. K. Komorowski, Warszawa 1999, s. 386.

Mazur Grzegorz, *Okręg Kraków*, [w:] *Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*, red. K. Komorowski, Warszawa 2002, s. 380-412.

- Piwowski Stanisław, *Niezwykłe życie Gen. Bolesława M. Nieczui-Ostrowskiego, (pseud., „Bolko”, „Grzmot”, „Michałowicz”, „Tysiąc”)*, „Sowiniec”, 2008, nr 32/33, s. 119-122.
- Piwowski Stanisław, *Niezwykłe życie generała brygady Bolesława Michała Nieczui-Ostrowskiego, pseudonim: „Bolko”, „Grzmot”, „Tysiąc”, „Michałowicz”, „Informator Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej”* R. 16, 2007, nr 3, s. 4-9.
- Piwowski Stanisław, *Ostatni komendant Okręgu Krakowskiego Armii Krajowej pułkownik Przemysław Nakoniecznikoff-Klukowski (1896-1957), pseud. „Kruk II” – „Garda” – „Czarny”* (1974), „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Miasta Krakowa” 2005, z. 23, s. 123-148.
- Piwowski Stanisław, *Płk Jan Kanty Lasota – wybitna postać krakowskiej konspiracji wojskowej* (1974), „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Miasta Krakowa” 2006, z. 24, s. 131-150.
- Pluta-Czachowski Kazimierz, *General „Odra”. Rzecz o gen. bryg. dr. Stanisławie Rostworowskim (1888-1944)*, Warszawa 2001, *Żołnierze II Rzeczypospolitej*, t. 3.
- Ślaski Ludwik, Thugutt Bogdan, *Majątki powiatu pińczowskiego i ich właściciele w latach II wojny światowej*, [w:] *Ziemiaństwo polskie 1920-1945. Zbiór prac o dziejach warstwy i ludzi*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1988, s. 178-179.
- Strzembosz Tomasz, *Małe, wolne ojczyzny – tereny wyzwolone przez AK w latach 1943-1944*, [w:] *Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*, red. K. Komorowski, Warszawa 2002, s. 514-516.
- Wątor Agnieszka, *Działalność konspiracyjna kpt. Bolesława Michała Nieczui-Ostrowskiego w latach 1939-1943*, „Sowiniec” 2014, nr 44, s. 27-49.
- Wątor Agnieszka, „Generał Bolesław Nieczuja-Ostrowski, pseud. «Tysiąc» 1907-2008 r.”, Kraków 2012, mps w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (praca magisterska).
- Wielkie wojny XX wieku (1914-1945)*, red. M. Zgórniak, Warszawa 2006, *Wielka historia świata*, t. 11.

SUMMARY

Major Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski's service in the “Maria” Inspectorate of the Home Army in the years 1943-1945

The aim of the article is to present the service of Major Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski (1907-2008) in the Regional Inspectorate of the Home Army in Miechów, codename “Maria”, in the years 1943–1945. The author of the article used the documents which were drawn up by the communist authorities of Poland during the investigation that was conducted against Nieczuja-Ostrowski who was lieutenant colonel at that time and against the soldiers of the 106 DP AK formed in the area of the “Maria” Inspectorate of the Home Army. This information was confronted with and extended by the information contained in the publications that are available, and especially in the recollection-related works of General Nieczuja-Ostrowski.

In August 1943, the commander of the Kraków Region of the Home Army, colonel Józef Spychalski, nominated him the Commander of the Miechów Regional Inspectorate of the Home Army which was a part of this district. Major Ostrowski assumed this function on 15 September 1943 and on 31 July he was nominated the commander of the 106th Infantry Division of the Home Army, a great military unit which was organised as a part of the effort to restore the Armed Forces, a process associated with Operation “Burza”/“Tempest”. From July 1943 until December 1944 about 20 thousand people were incorporated into the Home Army in the area of the Miechów Inspectorate.

KEYWORDS

Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski “Tysiąc” (1907–2008), World War II, the German occupation (1939-1945), Armia Krajowa/the Home Army – Operation “Tempest”, 106th Infantry Division of the Home Army, The Miechów Inspectorate of the Home Army (“Maria”), the restoration of the armed forces